

З ПЕРШИХ ВУСТ

МИ ВИПЕРЕДИЛИ! ЗАУВАГИ З ПРИВОДУ 20-ЛІТТЯ ВІДРОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ УКРАЇНИ

ЛУПАКОВ Євген Олександрович, український політик, військово-морський діяч, народний депутат України 2-го скликання, капітан 1 рангу у відставці.

Народився 26 вересня 1947 року у м. Нікополі, Дніпропетровської області. Освіта: Київська спеціалізована школа-інтернат при Київському університеті ім. Т. Шевченка (1963–1965); вище військово-морське училище радіоелектроніки ім. Попова (1966–1971), військовий інженер з радіоелектроніки; 6-і Вищі офіцерські класи ВМФ, командний ф-т (1978–1979); Військово-морська академія ім. Гречка, командний ф-т (1982–1984).

З 1971 по 1992 – служба на ЧФ на посадах від командира БЧ підводного човна до заступника командира 14 дивізії підводних човнів ЧФ.

З 5 квітня 1992 року – представник Міністра оборони України на ЧФ, очолив оперативну групу Севастопольської організації СОУ по підпорядкуванню ЧФ Україні, з 4 червня 1992 р. – робота в організаційній групі ВМС України, з грудня 1992 р. – по грудень 1994 р. – заступник

начальника штабу ВМС України з підводних сил, згодом заступник начальника тилу ВМС України.

Народний депутат України 2-го скликання (1994–1998), Вижницький виборчий округ №433, член комітету Верховної Ради України з питань оборони та державної безпеки, член фракції НРУ.

Член Спілки офіцерів України з 23 лютого 1992 р. З травня 1993 р. по травень 1995 р. очолював Севастопольську організацію СОУ, а з грудня 1995 р. по березень 2007 р. – Київську організацію Спілки офіцерів України, з травня 1993 р. – заступник голови Спілки

офіцерів України. З 1998 р. – член партії Конгрес Українських Націоналістів, голова Київської міської організації КУН (1999–2003), а з 2010 р. – заступник Голови КУН. Заступник Голови Всеукраїнського об'єднання ветеранів України (2007–2009). Нагороджений орденом «За службу Батьківщині в ЗС СРСР» III ст. (1987 р.), Почесною грамотою Верховної Рвди України «За особливі заслуги перед Українським народом» (2011 р.), почесним знаком «Організаційна група ВМС» (1993 р.), багатьма медалями, зокрема: «За бездоганну службу в ЗС СРСР» (1981 р.), «Ветеран ЗС СРСР» (1990 р.), «Ветеран військової служби» (1996 р.), «15 років ЗСУ» (2006 р.), відзнаками Міністра оборони України «Знак пошани» (2006 р.), Спілки офіцерів України: «Офіцерський хрест з мечами» (1996 р.), «Хрест заслуги» (2006 р.).

Євген Олександрович надав для «Военної історії» свій спогад про складний і драматичний період створення ВМС України.

5 квітня 2012 року виповнюється 20 років з дня відродження Військово-Морських Сил України. Деякі роздуми і спогади з цього приводу.

Як відомо, 30 грудня 1991 року у Мінську держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав підтвердили своє законне право на створення власних збройних сил, згідно зі своїм національним законодавством. Всі військові частини, що дислокувалися на території України чисельністю близько 1млн 200 тис чоловік, техніка та майно, в тому числі і Чорноморський флот, який дислокувався переважно в Україні, ставали її державною власністю.

Всі без винятку учасники Співдружності, у відповідності до статті 2 Угоди Ради голів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про збройні сили та прикордонні війська, юридично визнали за собою такі права, тобто і той факт, що Україна реалізує це право без будь-яких додаткових умов з 3 січня 1992 року.

Щодо стратегічних сил, то учасники Співдружності у Мінську домовились про те, що під спільне командування такими силами увійдуть лише ті військові формування, які виділить самостійно кожна держава за особливим переліком, визначеним в окремому протоколі.

Виконуючи ці домовленості, Україна запропонувала під час переговорів 2–3 січня 1992 року у Києві обґрунтований перелік з'єднань, частин та закладів для включення до стратегічних сил на період, доки з України не буде вивезено ядерну зброю, тобто до кінця 1994 року.

Вже на 3 січня 1992 року Верховний Головнокомандувач Збройними Силами України – Президент України Леонід Кравчук зібрав в Києві командувачів військових округів розташованих на теренах України на нараду, на якій вирішувалося, образно кажучи, одне питання: – Хто бажає служити Україні – приймає присягу на вірність служіння українському народу, а хто ні – «чемодан, вокзал, Росія».

Знаючи про цю нараду і маючи бажання служити в Україні, командувач Чорноморським флотом адмірал Касатонов 3 січня 1992 року видав наказ по флоту про вихід з підпорядкування Генштабу в Москві і підпорядкування всього Чорноморського флоту Міністерству оборони України, а сам особисто прибув до Києва в готовності доповісти про це Президенту Кравчуку і отримати від нього призначення на відповідну посаду в Збройних Силах України.

Я особисто, отримавши шифровку з цим наказом адмірала Касатонова, видав наказ по 14 дивізії підводних човнів Чорноморського флоту підлеглим військовим частинам про

вихід з підпорядкування Москві. Шифровальні коди автоматичного управління системи «В'юга» були демонтовані і здані на зберігання до таємної частини.

Весь особовий склад дивізії, як і всього Чорноморського флоту, був оповіщений про це перепідпорядкування, але жоден адмірал, офіцер, мічман чи матрос не виказав ніяких незадовольств з приводу підпорядкування флоту Україні. Всі чітко розуміли – ми служимо на території України, а значить – повинні служити народу України. Отже, з 3 по 9 січня 1992 року весь Чорноморський флот, як на теренах України так і поза її межами, був українським.

Управління виховної роботи з особовим складом, як стверджував старший офіцер прес-центру Чорноморського флоту Микола Савченко, розповсюдило анкету серед офіцерів штабу флоту, в якій пропонувалося відповісти на запитання про готовність скласти присягу на вірність народові України. Тоді за це висловилися близько вісімдесяти відсотків. Ці результати не були несподіваними. Більшість офіцерів та мічманів і в штабах, і на кораблях з розумінням ставилися до того, що Україні потрібен флот і готові були продовжувати службу в українському флоті, бо тут їхні домівки і сім'ї. А український уряд ухвалив нові закони про соціальний захист військовослужбовців, що давали надію на поліпшення їхнього побуту. Вони, в абсолютній своїй більшості, поверталися на Північний чи то Тихоокеанський флоти не мали ніякого бажання.

На референдумі 1 грудня 1991 року 72 відсотки особового складу ЧФ проголосували за незалежність України, а 48 відсотків віддали голоси за Леоніда Кравчука на виборах Президента України. А 18 грудня 1991 року Президент України підписав Указ про підвищення в 1,9 раза грошового забезпечення військовослужбовців.

Невдовзі у військові частини флоту прийшла чергова шифровка з наказом на 20 січня готуватися до прийому присяги і було надано три тексти присяги: на вірність народові України, Росії і СНГ.

В той же день на вранішній нараді штабу 14 дивізії підводних човнів ЧФ я запропонував офіцерам штабу визначитися і тим хто готовий негайно прийняти присягу на вірність українському народу зайти по закінченню наради до мого кабінету.

Яке ж було моє здивування, коли протягом півгодини до мого кабінету ніхто не прийшов. Я запросив до себе начальника відділу кадрів дивізії і запитав про причини такої неготовності. Виявилося, що у всій дивізії ПЧ ЧФ на той час я був єдиним етнічним українцем, ще два офіцери, з їх слів, мали матерів українок.

Тоді я зрозумів, що означав на практиці екстериторіальний принцип комплектування Збройних сил СРСР: українець – повинен був служити на Північному чи Тихоокеанському флотах, а в Україні, на ЧФ – лише росіяни та мізерна кількість інших, неукраїнців. І якщо заборона на проходження служби на ЧФ для кримських татар була офіційною, то щодо українців діяло неофіційне табу.

Керівництво Радянського Союзу зробили для себе вірний урок з подій 1917–1918 років, коли на ЧФ, майже 80 відсотків особового складу склали етнічні українці, що створило певні проблеми для втілення більшовиками своїх імперських планів.

Що ж являв собою на той час Чорноморський флот? Газета «Крымская правда» (№5 від 9 січня 1992 р.) опублікувала дані Міжнародного інституту стратегічних досліджень. Згідно з цими даними, флот мав 45 великих надводних кораблів, 28 підводних човнів, більше як 300 малих та середніх суден, 151 літак та 85 вертольотів палубної авіації. Вартість флоту, за оцінками експертів, становила близько 80 млрд. доларів США.

До складу флоту входили також бази в Грузії, пункти базування в Болгарії і Середземноморська ескадра. Боездатність флоту в разі бойових дій залежала також від під-

тримки інших флотів колишнього Радянського Союзу, а боєготовність з початку бойових дій, за оцінками фахівців НАТО, оцінювалася у 15 хвилин.

Чорноморський флот на початку 1992 року становив близько 10 відсотків від усього ВМФ колишнього СРСР. Оскільки українська складова в зовнішньому борзі колишнього СРСР становила 16,34 відсотка, то Україна мала право претендувати ще на 6 відсотків від усього ВМФ колишнього СРСР. Тим більше, що внесок України у формування союзного бюджету протягом багатьох років складав майже 25 відсотків. Проте українська сторона не лише не поставила цього питання в порядок денний засідань голів держав СНД, а і взагалі, повторюючи помилки уряду УНР в 1917 році, не приділяла флоту необхідної уваги.

Це яскраво підтверджує факт, що командувач ЧФ контр-адмірал Касатонов, потомственный моряк (дід, батько і він сам служили на флоті), якого поважали за високі професійні і морські якості від матроса до адмірала, команду якого про перепідпорядкування ЧФ Україні виконали всі військовослужбовці ЧФ, цілий тиждень чекав на прийом вищим керівництвом України. І не дочекався. Згодом, «обласканий» Президентом Росії, очолив антиукраїнську істерію та репресії на ЧФ.

Я вже пізніше, будучи народним депутатом України, запитував у Л. Кравчука чому він не прийняв тоді Командувача ЧФ І. Касатонova? Відповідь була обтічною, що, напевно ЧФ на той був стратегічним об'єднанням. Але, вважаю, що лукавить Леонід Макарович, бо це не відповідає дійсності.

А тоді, невдовзі, накази командувача ЧФ про підпорядкування ЧФ Україні та про підготовку до прийняття присяги були скасовані. Ось цитата з наказу першого заступника Головокома російського ВМФ: «К офицерам, мичманам, прапорщикам, создающих нездоровую обстановку в воинских коллективах, склонных к измене Родине и принятию присяги на верность Украине, применяют суровые меры воздействия вплоть до увольнения с занимаемой должности и увольнения со службы».

Під ці «розборки» потрапив і я. Вже 10 січня 1992 року за агітацію негайно приймати присягу на вірність українському народу мене було відсторонено від виконання посадових обов'язків і відправлено в дострокову, непланову відпустку без права появлятися в частині.

Але ця антиукраїнська істерія лише змусила мене активізувати свою діяльність. Я вів роз'яснювальну роботу зі своїми підлеглими, продовжував агітувати моряків-українців, не чекаючи дозволу «окупантів» присягати своєму народу. І їх українські гени почали пробуджуватися.

В результаті, ми з допомогою заступника по політичній частині підводного човна капітана 3 рангу Валерія Петренка підготували особовий склад кращого на той час корабля ЧФ – підводного човна Б-871 – «Варшав'янка» і 13 березня 1992 року привели до присяги на вірність народу України. Згодом всіх офіцерів цього підводного човна, як і мене, звільнили, а матроси самостійно прибули до штабу ВМСУ і стали, на моє прохання, основою екіпажу першого корабля ВМСУ – корабля управління «Славутич».

Ситуація змінилася з підписанням 5 квітня 1992 року Президентом України Леонідом Кравчуком Указу «Про невідкладні заходи по будівництву Збройних Сил України», яким передбачалося сформувати Військово-Морські Сили України на базі сил Чорноморського флоту, дислокованих на території України. Міністерство оборони мало почати формування органів управління Військово-Морських Сил України, узгодити з головнокомандувачем Сил СНД перелік кораблів та частин Чорноморського флоту, що тимчасово передаються в оперативне підпорядкування командуванню стратегічних сил держав Співдружності.

Як стверджують деякі історики, що до підписання такого Указу Президента Леоніда Кравчука підштовхнув приїзд віце-президента Росії О. Руцького до Севастополя та його заява про те, що Чорноморський флот є російським, а також зроблена напередодні заява Президента Російської Федерації Б. Єльцина про готовність підпорядкувати Чорноморський флот Росії.

Я ж вважаю, що, фактично ж, підписати указ такого змісту Президента України Л. Кравчука примусила делегація членів Севастопольської організації Спілки офіцерів України на чолі з її головою, на той час капітан-лейтенантом Олександром Пляшечниковим, що прибула 3 квітня до Києва на III з'їзд Спілки офіцерів України. Члени делегації офіційно і відкрито доповіли про реальний стан справ на ЧФ, наміри Президента Росії про повне підпорядкування ЧФ Росії та наша рішуча заява про намір не їхати з Києва доти, доки проблеми ЧФ не будуть вирішені на державному рівні.

Реалізувати наші вимоги нам допомогли народні депутати України на чолі з Степаном Хмарою, що організували нам зустріч з заступником Голови Верховної Ради України Василем Дурдинцем та з Міністром оборони України Костянтином Морозовим. Президент України Л. Кравчук у той час перебував в Німеччині. В.Дурдинець вражений отриманою інформацією наказав Міністру оборони негайно вирішити всі наші питання згідно його компетенції. Вже 4 квітня 1992 року мені було вручено мандат представника Міністра оборони України на ЧФ.

Нам було запропоновано повертатися до Севастополя, гарантуючи, що буде Указ Президента України про підпорядкування ЧФ Україні раніше, ніж це зробить Росія. Власне, так і сталося.

На мою думку, причиною проблем з ЧФ, які виникли в 1992 році і не вирішені до цього часу, була некомпетентність у питаннях флоту самого Президента України, відсутність добрих радників та відповідної військово-морської структури.

Як стверджують дослідники, зокрема А. Лбенець, що в 1917-1918 роках помилки уряду УЦР щодо флоту намагалися виправити офіцерами-моряками балтійцями, що прибули до Києва. Вже у жовтні 1917 року в Києві утворюється Морська генеральна рада. Розуміючи складність ситуації, моряки-чорноморці не лише чекали допомоги від уряду з Києва, але, із свого боку, робили все можливе для підняття його авторитету. 23 листопада за розпорядженням командувача ЧФ контр-адмірала О. В. Немітца до Києва прибув його особистий представник Спаде з метою розробки умов щодо переходу ЧФ під українську юрисдикцію.

У грудні 1917 року урядом Центральної Ради було затверджено Закон «Про утворення Генерального секретаріату Морських справ», який передбачав призначення на посаду Генерального секретаря морських справ Дмитра Антоновича. З призначенням секретаря Морських справ діяльність міністерства суттєво позжавилася. 14 січня 1918 року було прийнято «Тимчасовий закон про флот УНР», згідно з яким кораблі колишнього Чорноморського флоту, як військові, так і транспортні та торговельні, проголошувалися флотом УНР. Впровадженню в життя цього закону зашкодила інтервенція, що була організована російськими більшовиками, внаслідок якої суверенна УНР тимчасово була окупована більшовицькими військами.

10 червня 1918 року представником вже Української Держави для координації діяльності флоту призначається контр-адмірал В. Клочковський. Завдяки його зусиллям та всебічній підтримці з боку українського уряду та військово-морського відомства, яке фактично очолював капітан 1 рангу М. Л. Максимов, було вирішено питання щодо повернення кораблів Україні вже восени 1918 року.

15 липня 1918 року Гетьман П.Скоропадський затвердив зразки уніформи для військових моряків, а 18 липня – Український Військово-Морський Прапор, який і зараз з гордістю носять кораблі ВМС ЗС України, що черговий раз підтверджую аксіому – нинішня Незалежна Україна є правонаступницею УНР.

На жаль, ніяких уроків з тих подій при відродженні ВМС України у 1992 році урядом України та Президентом України Л.М.Кравчуком зроблено не було. Хоча Л. Кравчук і заявляв, що «Україна матиме флот у складі своїх Збройних Сил. І матиме не стільки, скільки нам дозволять виділити адмірали, а стільки, скільки необхідно для достатнього й надійного захисту морських рубежів суверенної держави» [Слава Севастополя, 7 квітня 1992 р.], насправді рішучості з його боку не виявилось.

Натомість, справа державної ваги вирішувалася зусиллями громадськості та ентузіастів. Вже 5 квітня 1992 року у Севастополі, на вулиці 4-та Бастионна, 5, (де знаходилася підрозділи тилу та зв'язку), розпочала роботу по українізації ЧФ група членів Севастопольської організації Співки офіцерів України. По обіді над будівлею штабу майорів український синьо-жовтий прапор, який згодом був перенесений до нинішнього штабу ВМСУ, а нині зберігається у Військово-морському музеї в Балаклаві.

Фактично з 5 квітня розпочалася діяльність так званої Організаційної групи ВМС України. Український прапор викликав збір агресивного проросійського натовпу представників т.зв. «Русского движения Крима» з антиукраїнськими гаслами та російськими прапорами. Нам довелося забарикадуватися, зачинивши хвіртки та ворота на замки і поставивши біля них солдат.

За цих умов важливо було мати телефонний зв'язок, що контролювався ЧФ. До вечора виникла загроза втрати зв'язку навіть з Міністерством оборони України в Києві. Як представник Міністра оборони України на ЧФ, вимушений був вийти на зв'язок безпосередньо до генерала К.Морозова, доповісти йому про хід виконання поставлених ним завдань і загрозу втрати зв'язку.

Реакція була миттєвою – в моє розпорядження по команді Міністра оборони України з Сімферополя прибув дивізіон космічного зв'язку разом з апаратурою засекречення зв'язку, з шифрами до неї, але без будь якої охорони.

Севастополь на той час перебував у напіввійськовому стані. По місту їздили бронетранспортери ЧФ, частина військових частин ЧФ знаходилася в підвищеному стані бойової готовності тощо.

Відчуваючи загрозу нападу на нас РДКівців, а ще вірогідніше – морської піхоти ЧФ, я звернувся з проханням до командира бригади ППО надати нам озброєну охорону нашого військового містечка, на що отримав категоричну відмову. Таке нове сусідство йому були вкрай не до вподоби.

Довелося йти на шантаж. Зателефонував знову командирю бригади ППО і передав, начебто, наказ Міністра оборони України про виділення в моє розпорядження трьохзмінного караулу на три пости. І чую знову відмову та вимогу письмового наказу Міністра оборони.

Вдаюсь до погроз негайно доповісти Міністру оборони про його відмову виконувати наказ та запевняю, що беру у цій ситуації на себе відповідальність за наслідки несення караульної служби.

Подіяло. За півгодини перший караул прибув в моє розпорядження, я встиг провести його інструктаж і особисто разом з начальником караулу розвели часових на пости.

Встигли вчасно. Вже під час інструктажу караулу ми чули шум натовпу РДКівців, що готові були штурмувати наші ворота. На окрик: «Стій! Стріляти буду!» більшість не

реагувала. Проте клацання затвора автомата охолоджувало навіть найагресивніших і всі миттєво відбігали на інший бік вулиці.

Лише деякі особливо затяті продовжували бігати вздовж огорожі та вигукувати різні непристойності.

Надвечір до нас прибув обід – мої доньки-близнюки, (пізніше закінчили СВМІ та стали офіцерами ВМСУ, нині – підполковники), пройшли РДКівські заслони і врятували нас від голоду. Їх я чекав біля воріт, де РДКівців майже не було, про що заздалегідь по телефону я домовився зі своєю дружиною.

Згодом, коли вже стемніло, облога зникла. Проте і вночі були неодноразові спроби турбувати нашу караульну службу невідомими «цивільними».

А зранку все розпочиналося затишним сценарієм.

Реальна загроза, про яку я попередив кожного караульного особисто, діяла на караульних мобілізуюче і вахту вони несли відмінно.

Отже, за таких умов, в оточенні антиукраїнських сил в Незалежній Україні, ми почали відродження Військово-Морських Сил України чекаючи кожної хвилини довгоочікуваного Указу Президента України про підпорядкування ЧФ Україні. Нам же його обіцяли 5 квітня. Рідні не відходили від радіо і телевізорів очікуючи будь-яку важливу для нас інформацію, про що негайно доповідали нам по єдиному у нас міському телефону, яким теж нас забезпечили наші герої-зв'язківці.

На ранок 6 квітня настрій у всіх був значно пригнічений. Ми вважали себе зрадженними Київською владою остаточно.

І яка ж була радість почути телефонний дзвінок з повідомленням про Указ Президента України від 5 квітня! Наступний доклад про аналогічний Указ Єльцина від 6 квітня нас вже не засмучував.

Звичайно прикро, що запізнився указ щонайменше на три місяці.

Перебіг подій свідчив, що час згаяно і перевага була не на користь України, а головне – не було реального механізму, за винятком оперативного силового втручання, щоб усунути від керівництва адмірала Касатонова й почати керувати флотом. Проте до силових дій не дійшло. Хоч у штабі ВМС України були серед офіцерів навіть такі, які пропонували забезпечити виконання завдання захвату штабу ЧФ. І цей план був реальний. Однак було прийнято інше рішення.

Не маючи телефонічного зв'язку з частинами ЧФ, частина з нас самі пішли до своїх співслуживців з інформацією про те, що політичне рішення проблеми ЧФ відбулося і Президент України Л. Кравчук підписав відповідний Указ. Одночасно ми агітували і вступати до лав Спілки офіцерів України. На багатьох це діяло позитивно. Але нас було мало.

В частинах ЧФ навмисно замовчувалася інформація про Указ Президента України, а 6 квітня оприлюднили відповідний Указ Президента Росії Б. Єльцина. Люди були розгублені.

А вже 11 квітня 1992 року Президенти Росії – Єльцин та України – Кравчук призупинили дію своїх указів відповідно від 6 квітня 1992 року та 5 квітня 1992 року про передачу Чорнорського флоту під юрисдикцію своїх країн.

Почались тривалі російсько-українські переговори про статус флоту і його дислокацію. Їх наслідки всім нам відомі.

І все ж тоді ми випередили! Україна першою заявила про своє право на наш Український Чорноморський флот!